

Nemzetközi Felsőoktatási
Kutatások Központja

Magyar Felsőoktatás 2013

Stratégiai helyzetértékelés

Készítették:

Berács József
Hrubos Ildikó
Kováts Gergely
Temesi József

2014. január

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
Hallgatói, oktatói és intézményi összetétel	6
Finanszírozás	12
Befektetés a felsőoktatásba, munkaerőpiac, képzési szerkezet.....	16
Versenyképesség, mobilitás.....	23
Felsőoktatás-politika	27
1. ábra A felsőoktatás hallgatói létszáma és megoszlása nappali, nem nappali képzések szerint	6
2. ábra Felsőoktatásba felvettek száma életkori csoportok szerint.....	7
3. ábra A 18-22 évesek száma a magyar népességben 2020-ig.....	7
4. ábra Oktatói létszámok a magyar felsőoktatásban összevont kategóriák szerint.....	8
5. ábra A költségvetés oktatási kiadásainak és a GDP-nek a változása (1995 = 100)	12
6. ábra A felsőoktatás finanszírozásának változása néhány országban 2008-ról 2013-ra (%)	14
7. ábra 25-64 év közötti foglalkoztatottak relatív kereseti szintjei az iskolai végzettség szerint	16
8. ábra A felsőoktatás egyéni és közösségi nettó hozama az OECD országokban, férfiak, 2009.....	17
9. ábra A felsőoktatás társadalmi költségei és hasznai az OECD országokban, férfiak, 2009.....	18
10. ábra Munkanélküliségi ráták a 25-64 éves aktív népességben végzettség szerint.....	19
11. ábra A felsőfokú végzettségűek aránya a 25-34 éves lakosság körében (%).....	20
12. ábra A képzési területek súlyának, illetve a képzési területekre felvett hallgatók számának változása 2011 és 2013 között	22
13. ábra Az egyetemi oktatás igazodása az üzleti szféra igényeihez	23
14. ábra Külföldi hallgatók a magyar felsőoktatásban, nappali tagozat (2001-2011)	24
15. ábra Erasmus hallgatói mobilitás 1998-2010, Magyarország	25
16. ábra A felsőoktatási kutató-fejlesztő helyek kutatás-fejlesztési ráfordításadatai (millió Ft).....	26
1. táblázat Nettó reálbér változása a felsőoktatásban beosztás szerint, 2008-2013	9
2. táblázat Intézményi megoszlás: hallgatók, oktatók (2011).....	10
3. táblázat Felvett hallgatók számának alakulása néhány állami intézménynél 2008-2013	11
4. táblázat A felsőoktatás állami támogatásának alakulása (milliárd Ft), 2007-2013.....	13
5. táblázat A felvett hallgatók megoszlása a képzési területek között 2001-2013 között.....	21
6. táblázat A magyar felsőoktatásban tanuló külföldi hallgatók száma és megoszlása régióként (2009/2010, 2011/2012)	24

Bevezetés

A magyar felsőoktatás az elmúlt évek során nagyarányú változásoknak volt elszenvedője, illetve kisebb mértékben haszonélvezője. Számos területen radikális kormányzati változtatások intézkedéseivel, intézkedési terveivel, illetve azok megváltoztatásával, olykor pedig elmaradásával szembesült. A 2013-as év elvileg már alkalmas lehetett volna arra, hogy az új, 2011-ben életbe léptetett felsőoktatási törvény hatásait elemezzük, azonban az egyes években olyan mértékű módosítások történtek jelentős területeken, hogy a trendelemzésnek nem találunk stabil alapot.

Az elmúlt éveket folyamatában tekintve ugyan azt látjuk, hogy a 2011-es esztendő az új felsőoktatási törvény megalkotása jegyében telt el, azonban a végeredmény nem hozta meg a 2010-ben megfogalmazott elvárásokat, miszerint a törvény maga is útmutatóul szolgál a nemzeti felsőoktatás három kulcskérdésének: a finanszírozás fenntarthatóságának, a minőség fejlesztésének és a nemzetközi versenyképesség erősítésének megoldásához. A 2012-es esztendő a felsőoktatás stratégiájának kidolgozását ígérte, amelynek menetrendjét „A nemzeti felsőoktatás fejlesztéspolitikai irányai” című koncepcionális tanulmány vázolta fel, ehelyett azonban a finanszírozás, a hallgatói ösztöndíjszerződés uralta a közbeszédet, míg az intézményi fejlesztési tervek (IFT) figyelembe vételével megszületendő felsőoktatási stratégia kidolgozása váratott magára, majd lekerült a napirendről. Ebben a helyzetben folytak a felsőoktatási kerekasztal tanácskozásai, ahol ugyan végül 2013-ban született egy, a résztvevők többségének egyetértését tükröző „A felsőoktatás stratégiai irányai és soron következő lépései” című dokumentum, azonban az erre alapozott törvénymódosítás tárgyalását a Kormány elnapolta.

A stratégia hiányát 2010 és 2012 között plasztikusan mutatta, hogy a felsőoktatásért és tudománypolitikáért felelős helyettes államtitkár személye is állandóan változott. Nem volt olyan kormányzati egyéniség, aki a felsőoktatás képviselői (Magyar Rektori Konferencia, HÖÖK, stb.) számára szakmai tekintélyt is sugározva, igazi tárgyalási partnerként jelenhetett volna meg. Ezt az „úrt” töltötte be 2013-ban Klinghammer István felsőoktatási államtitkári kinevezése. Ezáltal a döntések a hierarchia relatíve magasabb szintjére kerültek, a felsőoktatás kormányzati képviselője láthatóbbá vált. Addig elsősorban a miniszterelnök megnyilvánulásai jelentették a tájékozási pontot.

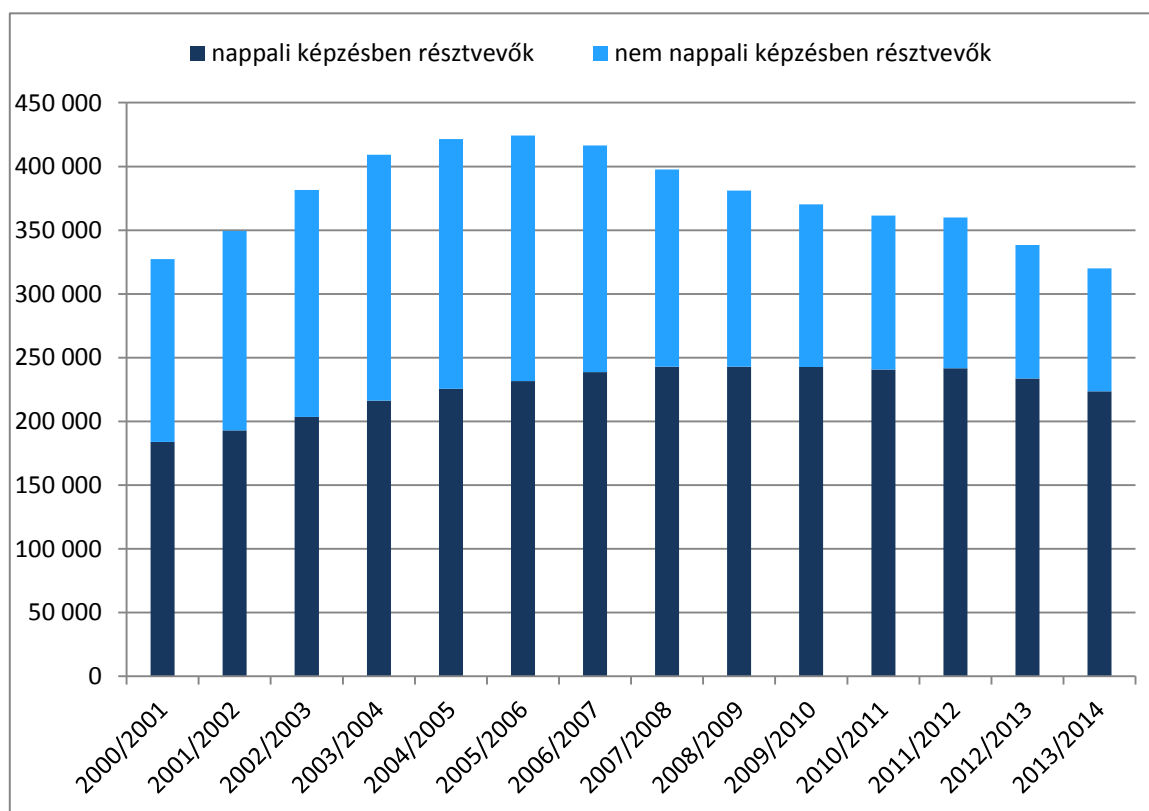
A felsőoktatási kutatási eredmények, statisztikák, a Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja (NFKK) által végzett kutatások és az általa szervezett konferenciák üzenetei alapján öt fejezetben foglaljuk össze a felsőoktatás egyes területeinek állapotát és a jövőbeli kilátásokat. Szándékosan nem törekszünk teljességre, részben az összefoglaló terjedelme, részben pedig a műfaja miatt. Megállapításaink alátámasztására hazai és nemzetközi statisztikákat használunk.

Hallgatói, oktatói és intézményi összetétel

Némi stagnálás után 2011-től jelentős hallgatói létszámcsökkenés következett be. Ennek egyik fő oka a nem nappali képzésben tanulók létszámának drasztikus csökkenése (ez már egy tizedik éve tartó folyamat), kisebb mértékben pedig a negatív demográfiai trend hatása érvényesül. Ugyanakkor a felsőoktatásba történő belépés pénzügyi és felvételi szabályainak változásai is a csökkenés irányába mutatnak. A csökkenő hallgatói létszámmal együtt jár az oktatói létszám hasonló arányú csökkenése és az intézményrendszer kisebb létszámokkal fenntartott egységeinek megnehezülő helyzete.

A felsőoktatásban 2012-ben 66 felsőoktatási intézményben 338 ezren folytattak tanulmányokat, 5,9%-kal kevesebben, mint az előző évben (ez 2005 óta a legnagyobb csökkenés egy év alatt). A KSH gyorsjelentése alapján 2013-ban tovább folytatódott a hallgatói létszám csökkenése, és már csak 320 ezren tanultak a felsőoktatásban (5,4%-os csökkenés).

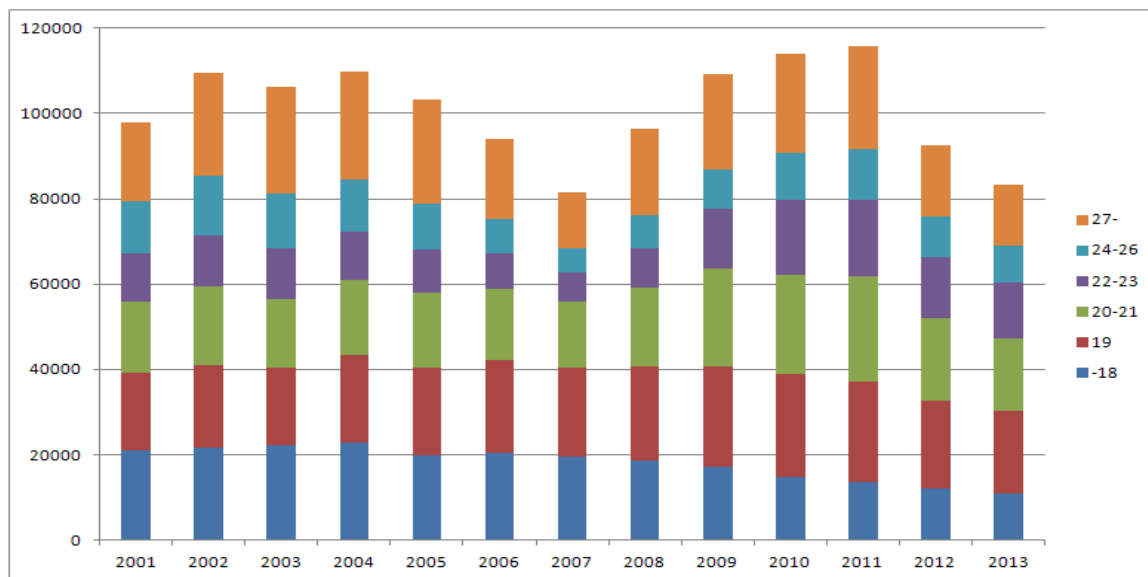
A hallgatói létszámokban 2005-ig tartó növekedés után jelentős, összességében mintegy 25%-os csökkenés következett be (1. ábra). A csökkenés egyik oka az, hogy az idősebb korosztályoknak a felsőoktatás első vagy második diplomára vagy továbbképzést jelentő fokozataira történő beáramlása lelassult. Ez a tendencia 2005 óta napjainkig tartóan folyamatos. Míg a nappali hallgatók száma 2005 és 2011 között gyakorlatilag stagnált, az utóbbi két évben itt is gyors csökkenés következett be: 240 ezerről 223 ezerre esett le a létszám. Eközben a nem nappali képzésekben résztvevők száma megfeleződött: 192 ezerről 92 ezerre esett vissza!

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi007b.html, illetve KSH gyorsjelentés 2014

1. ábra A felsőoktatás hallgatói létszáma és megoszlása nappali, nem nappali képzések szerint

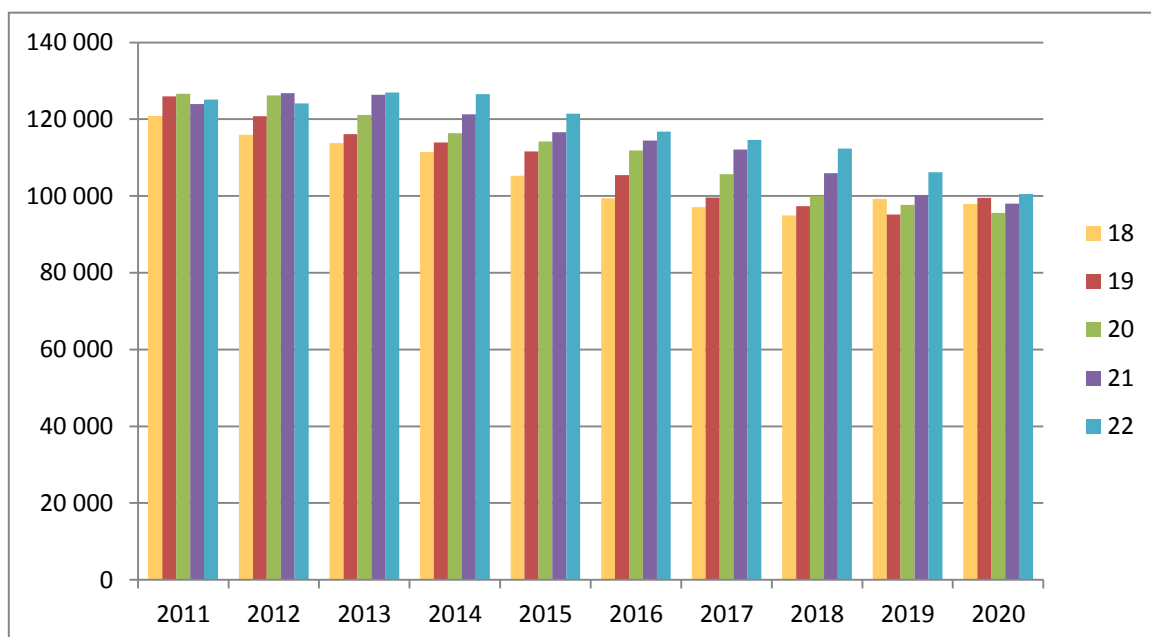
A finomabb elemzésben a felvettek korcsoportonkénti bontása (2. ábra) még erősebben jelzi azt, hogy a 18-19 évesen, közvetlenül az érettségi után a felsőoktatásba belépők egy része tűnt el: 2005-ben még 40 ezren voltak, 2013-ban már 20%-kal kevesebben.

Forrás: felvi.hu

2. ábra Felsőoktatásba felvettek száma életkori csoportok szerint

Mondhatnánk azt, hogy a korosztály kisebb létszáma a demográfiai helyzetet tükrözi. Ha azonban jobban megnézzük a tényadatokat tartalmazó 2020-ig kivetített előrejelzést (3. ábra), azt látjuk, hogy a korosztályos csökkenés csak később adhat majd magyarázatot a részvétel csökkenésére: 2015 előtt ugyanis még nem történnek drámai változások a 18-19 évesek létszámában. Más magyarázatot kell tehát keresnünk arra, hogy miért kerül be lényegesen kevesebb hallgató a korosztályból a felsőoktatásba.

Forrás: Polónyi István: A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején, FKI, 2004

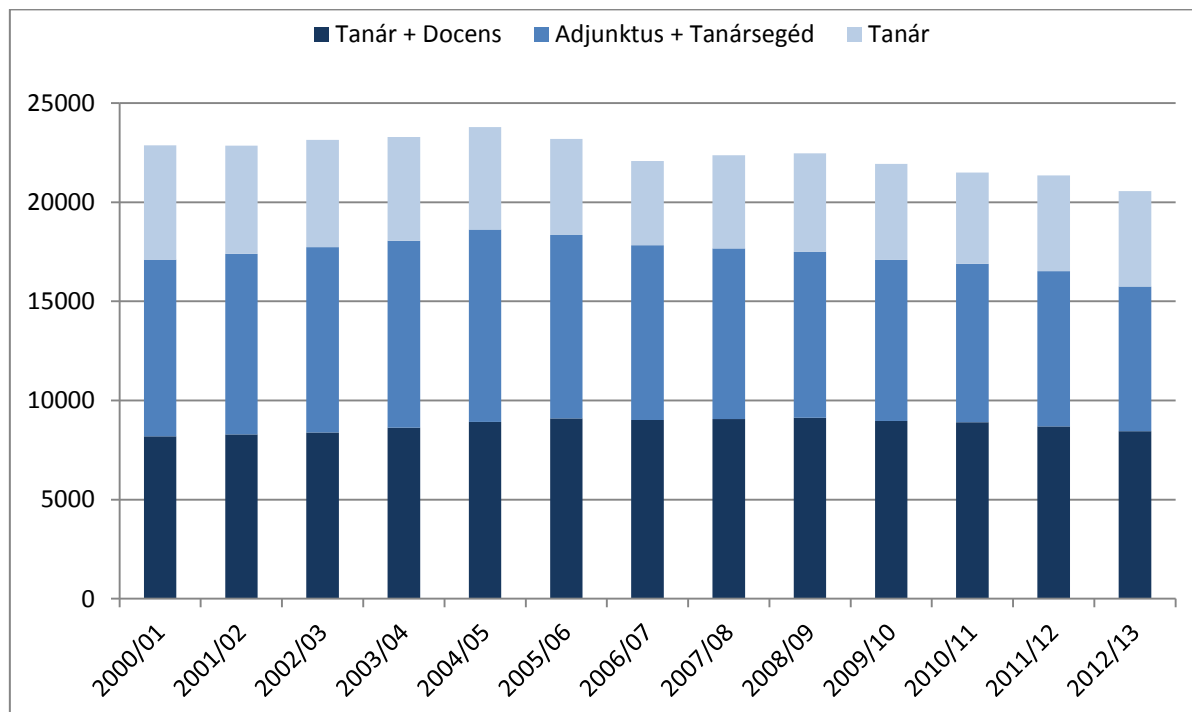
3. ábra A 18-22 évesek száma a magyar népességben 2020-ig

A legerősebb hipotézisnek az látszik, ha a felsőoktatásba történő belépésre vonatkozó változásokban keressük az okokat. A „röghöz kötésként” elhíresült szerződéses intézmény a külföld felé fordította a legtehetősebbek és a legjobbak egy részét. Az állami finanszírozás redukciója is a belépés ellenében hatott. Az elmúlt három évet a felvételi eljárások gyakori, időnként az utolsó pillanatban történő változtatása jellemezte, ezek is elbizonytalanító tényezőként hathattak. Egyelőre még csak hipotézisként kezelhetjük ezen okok negatív összhatását, ám mindez közrejátszhatott abban, hogy a felsőoktatásba jelentkezők száma az elmúlt két évben harmadával, mintegy 52 ezer fővel csökkent. A felvettek száma is hasonló arányban, 32 ezer fővel csökkent (a csökkenés nagy része 2012-re esett, 2013-ban ez már kisebb mértékű volt).

Árnyalja a képet az is, hogy a 27 év feletti belépők szinte biztosan nem nappali képzésben és költségtérítéses módon tanulnak. 2005 óta a nem nappali jellegű képzésekben tanulók aránya folyamatosan csökken: míg 2005-ben a hallgatók 45%-a tanult ilyen munkarendben, addig 2013-ban már csak 30%-uk. A költségtérítéses képzésekre felvett hallgatók aránya is 50%-ról 30%-ra csökkent, jelezve, hogy a költségtérítés melletti tanulás egyre kevesebbek számára megengedhető.

Legyünk optimisták és emeljük ki a fenti tényeknek azt a jellemzőjét is, hogy mivel a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya az idősebb korosztályban kicsi, ez belépési potenciált jelent, ha komolyan vesszük az élethosszig tartó tanulás lehetőségét. A felsőfokú szakképzés átalakítása pedig a fiatalabb korosztályokban növelheti a belépők számát. Mi okozhat még létszámnövekedést a felsőoktatásban? A külföldről diplomáért hazánkba érkező külföldi hallgatók száma például 2011-ben az előző évi 18,8 ezerről 20,1 ezerre nőtt, így részesedése a korábbi 5,2%-ról 5,6%-ra emelkedett, jelezve, hogy van potenciál a nemzetközi piacon.

Az oktatók és tanárok számának 2008-ban kezdődő csökkenése is tovább folytatódott. 2012-ben már csak 20 555 oktató és tanár dolgozott a felsőoktatásban, ami majdnem kétezer fővel (10%-kal) alacsonyabb a 2008-as 22 475 fős értéknél (4. ábra). (A kutatói munkaköröket az ábra nem tartalmazza.)

Forrás: statisztikai tájékoztatók, illetve a 2012/2013-as adatok a KSH 2012-es oktatási évkönyve alapján

4. ábra Oktatói létszámok a magyar felsőoktatásban összevont kategóriák szerint

A csökkenés különösen a legutolsó ismert évben, 2012-ben volt magas, amikor az előző évhez képest 802 fővel csökkent az oktatók száma. Fontos azt is kiemelni, hogy a csökkenés a tanársegédi, adjunktusi, docensi és főiskolai/egyetemi tanári munkakörökben ment döntően végre (2011-ről 2012-re 765 fő volt a csökkenés), a tanárok (lektorok, testnevelő- és kollégiumi tanárok, illetve a kutatói munkakörök) száma kisebb mértékben (4%-kal) csökkent ebben az időszakban.

A hallgatói létszámról elmondottak tükrében azt is mondhatnánk, hogy még mindig van tér az oktatói létszámcsökkentésre: míg 2005-ről 2012-re a hallgatói létszám 80%-ra csökkent, az oktatói létszám csak 88%-ra. Ám láttuk, hogy a nappali hallgatói létszámcsökkenés (amelyik magasabb fajlagos oktatóigényt támaszt) nem volt ennyire drasztikus. Az összetétel is lényeges. 2005-ben a fiatalok (adjunktus, tanársegéd) aránya az idősebb, minősített oktatókhoz 93% volt, 2012-ben – a kisebb összlétszám mellett – csak 79%., azaz a teljes létszám csökkenésén belül a fiatalok száma nagyobb arányban csökkent, mint az idősebbeké: ez figyelmeztető jel a jövőre nézve.

Az oktatói és tanári létszámcsökkenésben szerepet játszhat az intézmények pénzügyi helyzetének gyengülése, az oktatói pálya jövedelemviszonyának folyamatos romlása (mint köztudomású, 2007-ben a felsőoktatásban befagyasztották a béreket, így egyes munkakörökben a nettó bérek reálértéke 30%-kal is csökkenhettek, figyelembe véve a 13. havi fizetés eltörlését és a cafeteria kivezetését is). Az 1. táblázat 2008 és 2013 között reálértékben mutatja be a béreket (az eltartottak száma azért szerepel, mert a családi adókedvezmény befolyásolja a nettó béreket). Riasztó, hogy a csökkenés a fiatalokat érinti a legsúlyosabban.

Nettó reálbér változása 2013/2008 (%)								
	Eltartottak száma							
	0		1		2		3	
	Nettó reálbér változás*	változás mértéke	Nettó reálbér változás*	változás mértéke	Nettó reálbér változás*	változás mértéke	Nettó reálbér változás*	változás mértéke
2013/2008 (cafeteria nélkül) (%)								
Egyetemi tanár	90.6%	-9.4%	93.8%	-6.2%	97.0%	-3.0%	112.8%	12.8%
Egyetemi docens	86.8%	-13.2%	91.1%	-8.9%	95.5%	-4.5%	108.0%	8.0%
Egyetemi adjunktus	82.2%	-17.8%	87.9%	-12.1%	93.7%	-6.3%	102.3%	2.3%
Egyetemi tanársegéd	76.1%	-23.9%	82.7%	-17.3%	89.4%	-10.6%	94.7%	-5.3%
2013/2008 (240000 Ft éves cafeteria feltételezésével) (%)								
Egyetemi tanár	83.9%	-16.1%	86.8%	-13.2%	89.7%	-10.3%	104.4%	4.4%
Egyetemi docens	78.2%	-21.8%	82.1%	-17.9%	86.0%	-14.0%	97.3%	-2.7%
Egyetemi adjunktus	71.7%	-28.3%	76.7%	-23.3%	81.7%	-18.3%	89.2%	-10.8%
Egyetemi tanársegéd	65.1%	-34.9%	70.8%	-29.2%	76.4%	-23.6%	81.0%	-19.0%

* 2008-as és 2013-as SZJA szabályok szerint becsült nettó bér (2013-tól a kedvezményezett eltartottak számától függően)

Forrás:<http://www.nettober.com/index.php?p=berkalk20080101>,
<http://www.nettober.com/index.php?p=berkalk20100101>, <http://www.nettober.com/index.php?p=berkalk20130101>

1. táblázat Nettó reálbér változása a felsőoktatásban beosztás szerint, 2013/2008 (%)

A magyar felsőoktatás intézményrendszere kellően koncentrált (2. táblázat). Az intézményi sokféleség, az egyediségre való törekvés, az intézményi missziók bővítése fontos értéként kezelendő. 2011-ben 68 egyetem és főiskola működött, ez látszólag magas szám, de ebből csak 29 intézmény működött állami fenntartás alatt, 25 intézménynek egyházi, 14-nek pedig alapítványi fenntartója volt. A hallgatók 87%-a, az oktatók 82%-a állami intézményekben dolgozott, döntően a nagy állami egyetemeken.

	Hallgatók		Oktatók	
Állami intézmények összesen	312 987	87.0%	17 409	81.5%
Egyházi intézmények összesen	20 815	5.8%	2 255	10.6%
Alapítványi intézmények összesen	26 022	7.2%	1 693	7.9%
Mindösszesen	359 824	100.0%	21 357	100.0%

2. táblázat Intézményi megoszlás: hallgatók, oktatók (2011)

A 2011-es adatok alapján 13 intézményben tanultak 10 ezer főnél többen, ezek mind állami intézmények (egy kivételével egyetemek). E 13 intézményben tanult a hallgatók 70%-a, és itt dolgozott az oktatók 66%-a. A maradék 16 állami intézmény közül öt kis létszámú művészeti egyetem, kettő (a Rendőrtiszti Főiskola és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem) azóta a Nemzeti Közszerződési Egyetembe olvadt intézmény. Azaz a 2011-es adatok alapján kilenc olyan állam intézmény volt (hét vidéki főiskola, illetve a Pannon Egyetem és a Kaposvári Egyetem), amelynek hallgatói létszáma nem érte el a 10 ezer főt.¹

A felvételi létszám változásai (3. táblázat) azt mutatják, hogy a hallgatók csökkenése miatt alapvetően a kisebb vidéki egyetemeken és főiskolák vannak veszélyben. 2008 óta ezekben az intézményekben itt esett legnagyobb arányban a felvett hallgatók száma (15-70%-ban). A budapesti egyetemeken növekedtek a hallgatói létszámok, míg a vidéki tudományegyetemeken enyhén estek. Itt már vannak 2013-as adataink is.

Mindezek alapján úgy véljük, hogy nem az intézményrendszer összetételén kell változtatni (erre a Felsőoktatási Kerekasztal által 2013 szeptemberében elfogadott dokumentum sem tesz javaslatot), hanem a vidéki főiskolák helyzetére kell átfogó megoldást találni. Kitörési lehetőségként érdemes számításba venni a profilváltást, a felnőttoktatás, a rövidebb idejű képzések erősítését, határozott felvállalását, amihez különböző típusú finanszírozási támogatással kellene hátszelet adni. Erre a felsőoktatási államtitkárság által készített anyag is javaslatot tesz. Az elmúlt három évben készült anyagokhoz hasonlóan ez az anyag is szorgalmazza azonban a különböző intézménytípusok definiálását és az intézmények előzetes besorolását. Ez csökkenti a felsőoktatási tér egységét, az intézmények közötti versenyt és az intézmények sokféleségét, egyediségre törekvését. Felerősíti ugyanakkor a lobbizás szerepét, mert nehéz megakadályozni, hogy a kialakított típusokat a szektor szereplői ne valamiféle hierarchiaként értelmezzék. Ez magában hordja az intézmények azon vágyát, hogy „feljebb lépjenek”, ami viszont nem feltétlenül a teljesítmény, hanem egy lobbizással befolyásolható adminisztratív döntés függvénye.

¹ A KSH 2012-es statisztikai évkönyve az alap és mesterképzésben tanuló hallgatókról közöl csak intézményi bontásban statisztikát (más összefoglaló adatok 2012-ről nem érhetőek el). Ezen adatok lényegében ugyanezt a mintázatot mutatják: a 10 ezer hallgatónál többel rendelkező állami egyetemek száma 10, ennél kisebb négy egyetem (Pannon Egyetem, Kaposvári Egyetem, Közszerződési Egyetem és a Nyugat-magyarországi Egyetem, ez utóbbi hallgatói létszáma 9700), 7 vidéki főiskola és 5 művészeti egyetem.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013/2008
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	4307	5370	5972	6401	6217	6196	144%
Budapesti Corvinus Egyetem (Közigazgatás-tudományi kar nélkül)**	3148	3607	4415	4374	4279	4468	142%
Semmelweis Egyetem	2284	2617	2643	2793	2874	2734	120%
Eötvös Loránd Tudományegyetem	7353	9676	10303	10044	9370	8631	117%
Széchenyi István Egyetem	3004	3302	3881	3965	3583	3077	102%
Kaposvári Egyetem	976	1014	1177	1219	920	939	96%
Debreceni Egyetem	7191	8602	9452	9630	7443	6885	96%
Budapesti Gazdasági Főiskola	5662	6489	6590	6606	5586	5319	94%
Óbudai Egyetem / Budapesti Műszaki Főiskola	3781	4144	4171	4085	3962	3462	92%
Szegedi Tudományegyetem	7584	9245	9365	8979	7470	6885	91%
Kecskeméti Főiskola	1087	1261	1184	1241	834	922	85%
Tomori Pál Főiskola	295	381	580	634	334	248	84%
Eszterházy Károly Főiskola	2538	3137	3086	2941	2088	2064	81%
Miskolci Egyetem	3559	4174	4042	4172	3074	2623	74%
Szent István Egyetem*	4840	5554	5691	5762	4063	3566	74%
Pécsi Tudományegyetem	7362	8452	8666	8646	6615	5401	73%
Pannon Egyetem	3133	3450	3626	3540	2818	2282	73%
Nyugat-Magyarországi Egyetem	4235	4515	4990	5160	3628	2793	66%
Dunaújvárosi Főiskola	1389	1394	1459	1216	806	608	44%
Károly Róbert Főiskola	1500	1185	1100	1588	682	497	33%
Eötvös József Főiskola	532	415	506	470	290	163	31%
Szolnoki Főiskola	1215	1117	919	965	549	323	27%

* 2008-as adathoz hozzáadtuk az akkor még önálló, 2009-től beintegrálódott Tessedik Sámuel Főiskola adatát

** 2012-ben kivált belőle a Közigazgatás-tudományi Kar

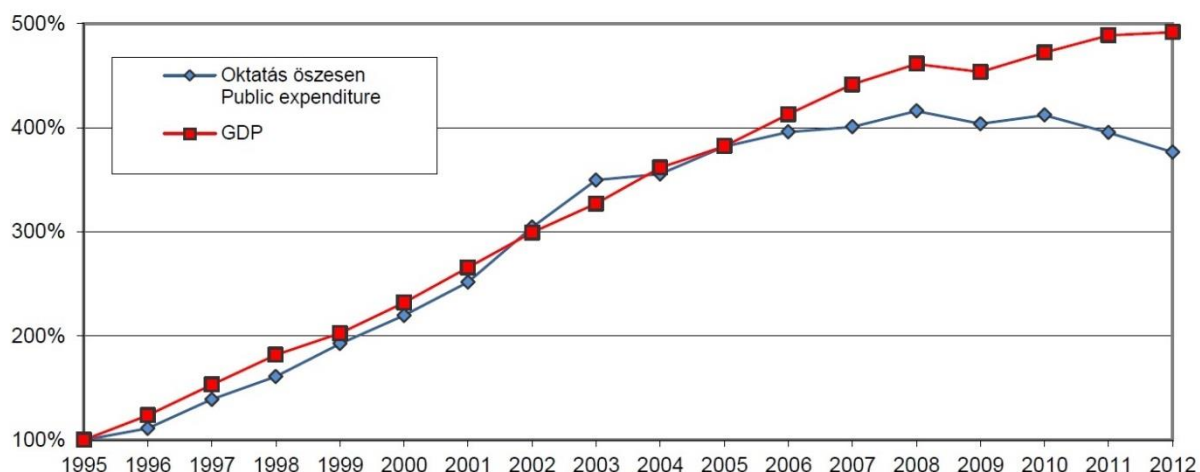
Forrás: felvi.hu adatai alapján

3. táblázat Felvett hallgatók számának alakulása néhány állami intézménynél 2008-2013

Finanszírozás

A felsőoktatás finanszírozásában 2010 és 2011 még némi stabilitást mutatott, azonban már ekkor elkezdődött az állami szerepvállalásnak a Széll Kálmán tervben nyilvánosságra hozott látványos redukciója, s ez 2014-re már öt év alatt nagyjából egyharmadával csökkenti a költségvetés felsőoktatási kiadásait. Ez a folyamat nem járt együtt a finanszírozási alapelvek tisztázásával. A felsőoktatási intézmények ad hoc túlélési stratégiák megvalósításába kezdtek.

Az oktatásra fordított *költségvetési kiadások a GDP százalékában* 2000 és 2006 között 5,0-5,7 százalék között mozogtak. 2007 és 2011 között ez az arány lecsökkent 4,3-4,9 százalék közötti értékekre (ez egyébként nagyjából megegyezik az 1996-1998 közötti 4,7-4-8 százalékos értékekkel). A 2011-es adat 4,3%, a 2012-es és 2013-as adatok nem ismertek. Ha a GDP és az oktatásra fordított kiadások ábráját tekintjük, azt látjuk, hogy 2006 óta egy szétnyíló olló keletkezett (5 ábra), amelynek fő kárvallottja a közoktatás volt. A közoktatás részesedése a GDP 3,9 százalékáról 3,0%-ra csökkent, a felsőoktatás viszont 2011-ig megőrizte nagyjából 1,0%-os GDP arányát. Ezzel a ráfordítási aránnyal a magyar felsőoktatás az európai országok hátsó harmadában foglalt helyet már addig is.

Forrás: Oktatási évkönyv, 2013

5. ábra A költségvetés oktatási kiadásainak és a GDP-nek a változása (1995 = 100)

2012 és 2013 a felsőoktatás költségvetési kiadásaiban radikális csökkentést hozott. A GDP-hez viszonyított arány az alacsony szintű stagnálásból csökkenésbe ment át. A helyzet súlyosságát mutatja, hogy ez az 1% alá merülés egy olyan országban következett be, ahol a GDP nominális értéke a fejlett országokhoz viszonyítva önmagában is alacsony, s így (főleg az eszközjellegű) ráfordítások messze a szükséges mértékük és újraellátásuk költségei alá kerülnek.

Nézzük meg a konkrét adatokat. A felsőoktatás ráfordításai a költségvetésben több helyen is megjelennek. A legtöbbet hivatkozott szám mindig az, ami a felsőoktatási intézmények működési kiadásai és hallgatói támogatások címén kerül az intézményekhez a felelős minisztérium (jelenleg az Emberi Erőforrások Minisztériuma) fejezetében. A 4. táblázat első oszlopáról van szó: a 2010-ig 180-190 milliárd Ft körüli összeg 2013-ig fokozatosan csökkenve mintegy egyharmadával lett kisebb. A 2014-es költségvetési tervezetben a 123,6 milliárdos mélypontról némi elmozdulás tapasztalható, a tervszám 136,7 milliárd Ft. Érdemes megjegyezni, hogy a kötelező tartalékképzések és elvonások miatt a valóságban az intézmények ezeknél a számoknál 5-10%-kal kisebb összegekből gazdálkodnak. Polónyi István számításai és saját számításaink egymástól függetlenül megerősítik a

táblázatbeli egyéb források nagyságrendjét is. Más minisztériumok fejezetei (egyre csökkenő mértékben) szintén tartalmaznak felsőoktatási támogatásokat. Ezek nem számottevők, mára szinte kizárólag a Nemzeti Közszolgálat Egyetem finanszírozása jelenik meg ebben az oszlopban. Az EMMI fejezete tartalmaz még nem állami felsőoktatási intézményi támogatást is (gyakorlatilag ez jelenik meg a táblázat harmadik oszlopában). Ha még a PPP kifizetéseket is be vesszük az összképbe, akkor a fejezetenkénti működési költségvetési támogatások 2010 és 2013 között nagyjából 25%-os forráskivonásra utalnak.

	Támogatás az "Egyetemek, Főiskolák" címen	HM-BM ill, KIM fejezet felsőoktatási intézményeinek támogatása	Fejezeti kezelésű támogatások (bennre a nem állami felsőoktatással)	(előzőből ppp)	Oktatási, kulturális, sport ppp-programokból oktatási ppp támogatás	Felsőoktatási működési támogatás mindösszesen
2007	184,2	6,7	16,1	(3,0)		207,0
2008	191,1	6,1	16,5	(5,8)		213,7
2009	185,6	4,8	16,5	(6,9)		206,9
2010	180,7	5,0	18,6	(9,3)		204,3
2011	170,4	4,7	15,3	(9,3)		190,4
2012	157,5	2,9	12,5		(21,1) 9,3	182,2
2013	123,6	3,2	19,7		(21,1) 9,3	155,8

Forrás: <http://oktpolcafe.hu/polonyi-istvan-felsookatas-vilaghir-helyett-hibernacio-2180/>

4. táblázat A felsőoktatás állami támogatásának alakulása (milliárd Ft), 2007-2013

Látjuk, hogy ugyanebben az időszakban a nappali hallgatói létszám 240 ezerről 223 ezerre csökkent (7%), a teljes felsőoktatási hallgatói létszám pedig 361 ezerről 320 ezerre (11%). Az oktatói létszám is csökkent. Nem tévedünk sokat, ha azt mondjuk, hogy a hallgatói létszámcsökkenés önmagában nem indokolja a forráskivonást, hiszen az oktatói létszám majdnem ugyanilyen arányban csökkent, miközben az infrastruktúra költsége változatlan. A kérdés két oldalról is feltehető. Van-e az állami forráskivonással egyező mértékű tartalék a felsőoktatásban? Vagy: az egyéb források növekedése kompenzálja, esetleg meghaladja-e az állami forráskivonást? A válasz mindkét kérdésre nemleges.

Az állami források nagyarányú és gyors kivonásának alátámasztását egyfajta „önfenntartó felsőoktatás” elképzelése jelentette, ám 2012 decemberében azt láttuk, hogy a felsőoktatás szereplői közül a diákok látták elsőként olyan mértékben elfogadhatatlannak a helyzetet, hogy az utcára vonultak, illetve tárgyalásokat követeltek. A kormány rövid habozás után a tárgyalásos utat választotta. Az ún. felsőoktatási kerekasztal ülésein a felsőoktatásért felelős minisztérium államtitkára mellett a Magyar Rektori Konferencia, a hallgatói önkormányzatok és a munkáltatók képviselői vettek részt. A tárgyalások egyik eredményeképpen az állami finanszírozású helyek száma és elosztása némileg módosult az eredeti elképzelésekhez képest, illetve a kormányzati képviselő

2013 novemberére egy új stratégiai elképzelést fogalmazott meg, amit a tárgyaló felek – a munkáltatói képviselő kivételével – elfogadtak. Mint a bevezetőben jeleztük, ez a koncepció nem jutott még a kormány elé. Témánk szempontjából azonban fontos megjegyezni, hogy ez a megállapodás csak az elosztásra vonatkozóan tartalmaz új elemeket, az állami forráskivonást nem állítja meg.

Sokszor történik hivatkozás arra, hogy a felsőoktatásra fordított teljes összeg jóval magasabb annál, mintha csak az állami ráfordításokat nézzük. Ez igaz. A költségtérítési képzések bevételei (lényegében tandíjak), a versenyszektorból származó összegek, Uniós támogatások, egyéb (kisebb) források adják a többletet. Azonban ez az elmúlt 15-20 évben mindig így volt és az összes ráfordítás soha nem érte el a GDP 2%-át. Európában azonban az elsőrendű összehasonlítási alap mindig az állami források részaránya. Az ok egyszerű: a felsőoktatást elsősorban közjóságnak tekintik, ahol az állam elsődleges feladata a fenntartás, a finanszírozás. Az 1% állami részarány a gyakorlatban egy olyan küszöb, ami alá menni nem tanácsos. Ha pedig a felsőoktatásból összességében is forráskivonás történik, az adott ország jövőbeni gazdasági potenciálja károsodik.

Érdekes egy pillantást vetni a 6. ábrára is, amelyik egy másik hivatkozási alapra, a gazdasági válságra vonatkozóan mutat be adatokat. Vannak országok, ahol a válság ellenére magas szinten maradt a felsőoktatás finanszírozása, de természetesen vannak olyan országok is, ahol a felsőoktatási kiadások látványosan visszaestek. A 2008 és 2013 közötti adatok érdekes módon azonban nem feltétlenül az egyes országok gazdasági fejlettségét vagy válságbeli helyzetét tükrözik a felsőoktatás állami ráfordításainak változásában: inkább azt mutatják, hogy az egyes országok (válság ide vagy oda) milyen jelentőséget tulajdonítanak a felsőoktatásnak. Sajnos Magyarország a legmagasabb kiadáscsökkentő országok közé tartozik. Nem feltétlenül kellene, hogy így legyen: láthatjuk például, hogy Lengyelország vagy Ausztria növekvő hányadban fordít a felsőoktatásra (bár sújtja őket a válság). Az egyik leginkább válság sújtotta ország, Anglia, (vagy Görögország) nem tudja szinten tartani felsőoktatási kiadásait.

Forrás: EUA Public Funding Observatory

6. ábra A felsőoktatás finanszírozásának változása néhány országban 2008-ról 2013-ra (%)

A felsőoktatási intézmények számára a gazdasági megszorítások olyan mértékűvé váltak, hogy azokra nem tudtak a szokásos megtakarítási eszközökkel reagálni. Elvileg a kapacitások leépítése vált szükségessé. Mivel azonban erre vonatkozóan a fenntartótól semmilyen konkrét fogódzójuk

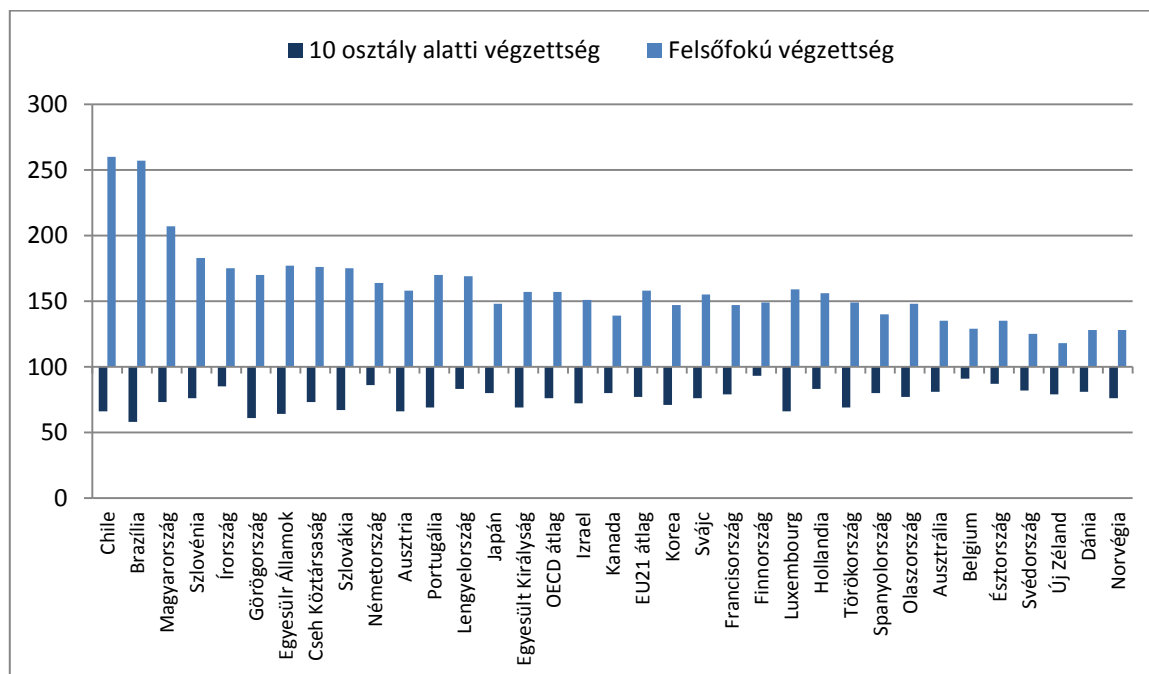
nem volt, a piaci jelzések (hallgatói jelentkezések, munkaerő piaci előrejelzések, diplomás pályakövetés adatai) pedig ellentmondó tendenciákat mutattak, ebbe a kockázatos vállalkozásba nem, vagy csak csekély mértékben fogtak bele. A magyar felsőoktatás nemzetközi vonzóképessége hagyományosan kicsi, ezért külföldi diákok fogadása is csak egészen szűk szegmensekben jelenthetett megoldást. Az intézmények nagyságuktól, profiljuktól, regionális szerepüktől és helyi- valamint nagypolitikai érdekérvényesítő lehetőségeiktől függően ad hoc válaszokat adtak a helyzetre. Mára nyilvánvaló, hogy ez így nem működik: az infrastruktúra lezüllik, az oktatási eszközök elavulnak, a pénzhiány aláássa a még meglévő akadémiai értékeket. A problémák látványos jele, ahogyan például a költségvetési felügyelők által ellenőrzött 20 felsőoktatási intézmény lejárt adósságállománya a 2012 augusztusi 2,5%-ról 2013 júniusára a duplájára, 5%-ra nőtt; vagy ahogyan egyes állami fenntartású intézmények esetében a 2013-as állami támogatási szint a 2011-es szint felére-kétharmadára esett vissza (Szolnoki Főiskola: 29%, Eötvös József Főiskola: 48%, Nyugat-Magyarországi Egyetem: 55%, Budapesti Corvinus Egyetem: 60%, Szegedi Tudományegyetem, Pécsi Tudományegyetem, Miskolci Egyetem sorra 63, 64, 68%, Debreceni Egyetem: 70%).

Befektetés a felsőoktatásba, munkaerőpiac, képzési szerkezet

Tovább élnek azok a tévhit, hogy túlképzés és diplomás munkanélküliség van Magyarországon, miközben a nemzetközi összehasonlítások alapján alacsonyak a munkanélküliségi adatok és mind az egyén, mind a társadalom számára kiemelkedően magas megtérüléssel jár a felsőoktatásba történő beruházás. A nemzetközi adatbázisokból egyértelműen olyan kép rajzolódik ki, ami az államot és az állampolgárt egyaránt a felsőoktatásba történő beruházásra ösztönzi. A magyar felsőoktatás képzési szerkezete a hasonló fejlettségű országokéval rokon képet mutat és a természettudományokban erősítésre szorul. A változások adminisztratív eszközökkel történő ösztönzésének 2011-2013-as eredményei ellentmondásos jellegűek.

A kormányzati kommunikáció és a média sokat foglalkozott a felsőoktatás és a munkaerőpiac vélt és valós kapcsolataival. Közös vonása volt ezeknek a megnyilvánulásoknak, hogy sem a Központi Statisztikai Hivatal, sem a Magyar Tudományos Akadémia által megjelentetett éves munkaerő-piaci adatokra, elemzésekre, sem a diplomás pályakövető rendszer már megjelent eredményeire vagy más – nemzetközi összehasonlításra alapot teremtő – adatokra nem hivatkoztak. Az e témában az utóbbi három évben megjelent szakértői tanulmányok, cikkek visszhangtalanok maradtak.

A tanulás (a diploma) magasabb béreket eredményez – különösen a hozzánk hasonló országokban. Míg az OECD országokban – miként például a szomszédos Ausztriában is – a felsőfokú végzettségűek átlagosan másfélszer többet keresnek a középfokú végzettségűeknél, addig hazánkban több mint kétszeres a felsőfokú végzettségűek kereseti előnye (7. ábra). Nyilván más bérszínvonalon érvényesülnek ezek az arányok az említett Ausztriában és Magyarországon, ám az tény, hogy a relatív előny létezik és a felsőoktatásba való belépésre ösztönöz.

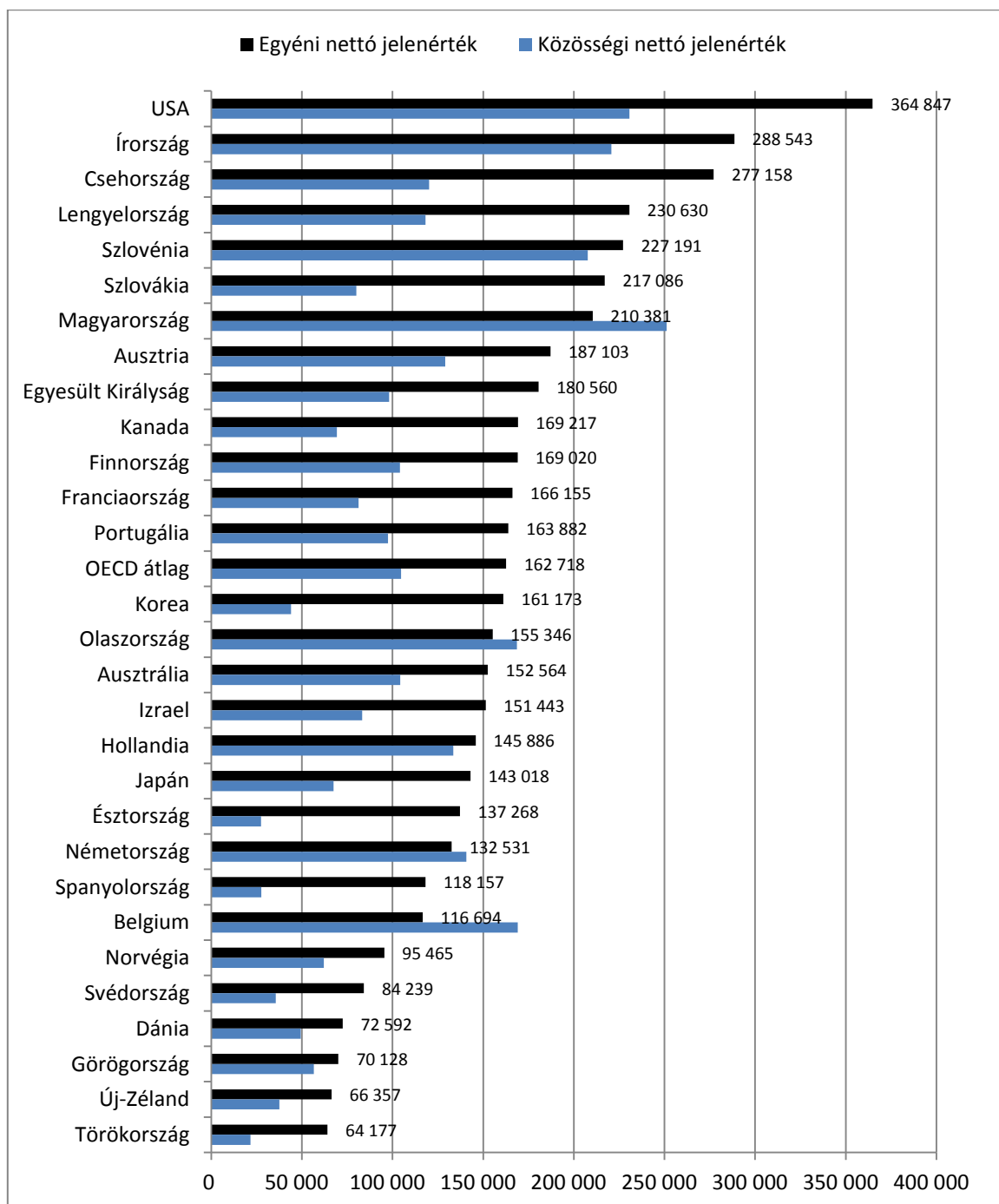

100% = középiskola felsőbb osztályok és nem felsőfokú post-secondary képzések

Forrás: Education at a Glance, 2013. Chart A6.1

7. ábra 25-64 év közötti foglalkoztatottak relatív kereseti szintjei az iskolai végzettség szerint

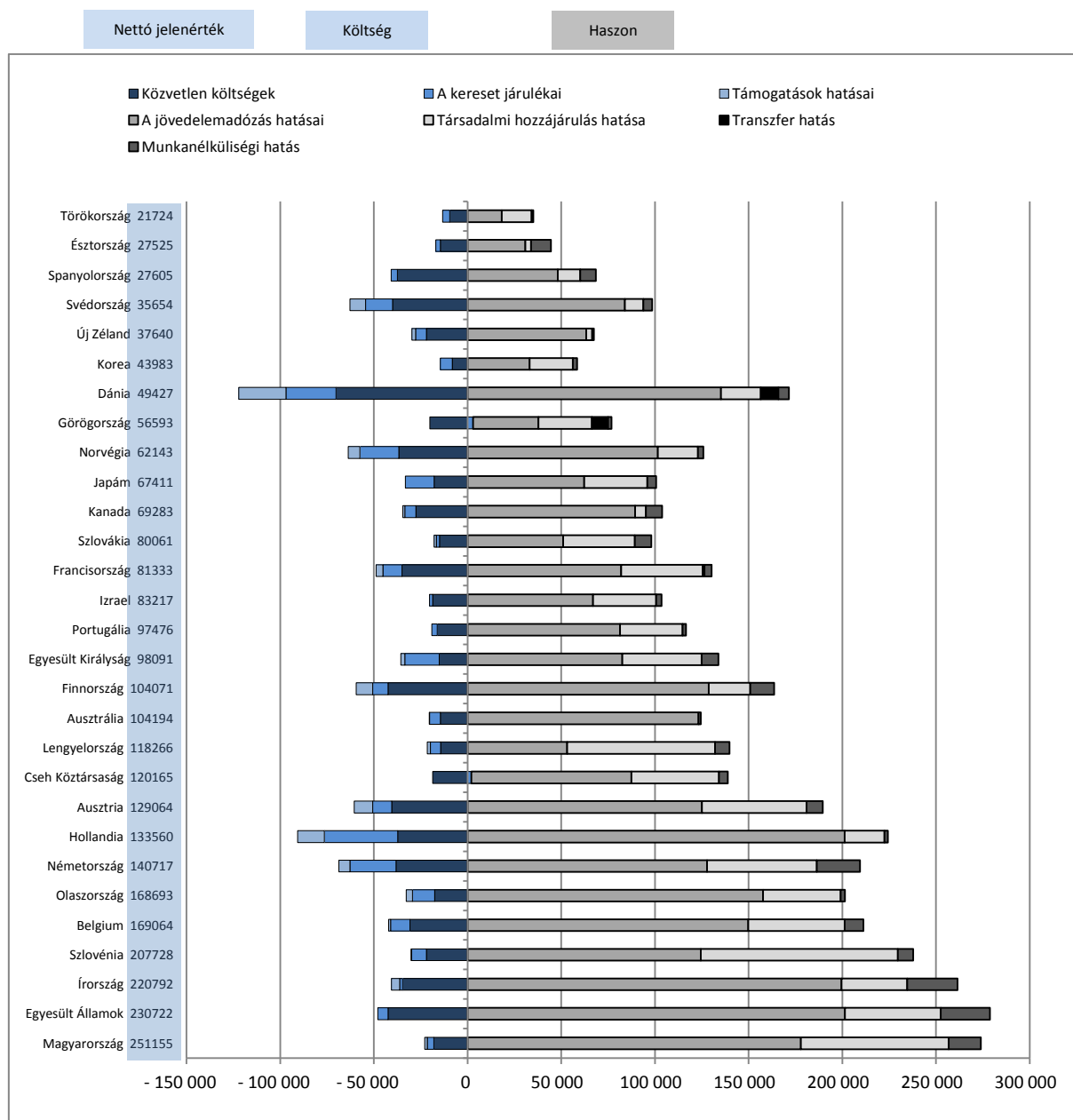
A mértékadó OECD-statisztikák azt mutatják, hogy a közép- és kelet-európai országokban a tanulásba befektetett összeg sokkal magasabb nettó hozamokkal jár, mint a már megállapodott nyugati gazdaságokban. Mivel a férfiak és a nők keresetei között minden országban szignifikáns a különbség, ezért a statisztikák külön mutatják be a nettó hozamokat a férfiak és nők esetében. A 8. ábra a férfiakra vonatkozóan mutatja be a 2009-es adatokon, hogy mind a társadalmi, mind az egyéni befektetések nettó hozama alapján Magyarország előkelő helyen áll. (Ismét relatív értékekről van szó, ahol az összehasonlítás alapja a középiskolai végzettségűek azonos értéke, a számok a különbségeket mutatják vásárlóérték-paritáson, dollárban.) Ez a jónak látszó hír árnyalt elemzést igényel.

Forrás: Education at a Glance, 2013. Chart A7.1

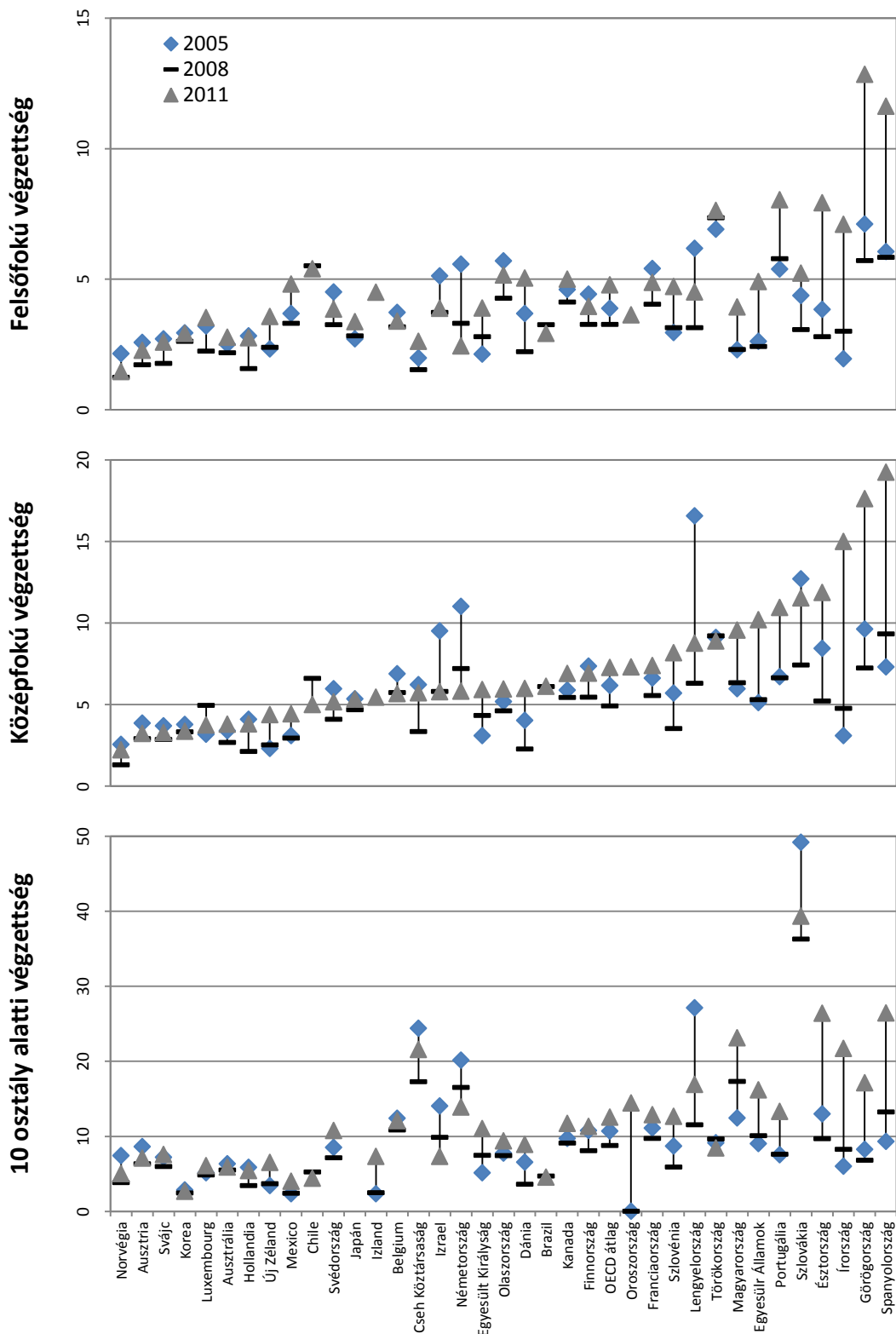
8. ábra A felsőoktatás egyéni és közösségi nettó hozama az OECD országokban, férfiak, 2009

A 9. ábra a társadalmi költségeket és hasznokat (amelynek egyenlege a 8. ábra alsó fekvő oszlopaiban látható a férfiak 2009-es adataira vonatkozóan, dollárban, vásárlóerő paritáson) részleteiben is számszerűsíti. A költségek (közvetlen költségek, járulékok, támogatások) Magyarországon nagyon alacsonyak, míg a hasznok (jövedelemadó, társadalombiztosítási járulékok, munkanélküliség alacsony voltából fakadó megtakarítások) igen magasak, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a magas jövedelmű diplomások fizetik be az adók, járulékok döntő hányadát. Így az OECD ranglista első helyén állunk. Ezt a fajta „előnyt” lehet, hogy jobb, ha „elveszítjük” azáltal, hogy például a kereseti egyenlőtlenségek Magyarországon csökkennek, vagy azzal, ha többet költünk a felsőoktatásra. Jelenleg azonban a számok a táblázatban elfoglalt tényt tükrözik és az is tény, hogy a hozamokat tekintve az államnak még jó ideig érdemes lesz a felsőoktatásba investálnia.

Forrás: Education at a Glance, 2013. Chart A7.1

9. ábra A felsőoktatás társadalmi költségei és hasznai az OECD országokban, férfiak, 2009

Forrás: Education at a Glance, 2013. Chart A5.4/A

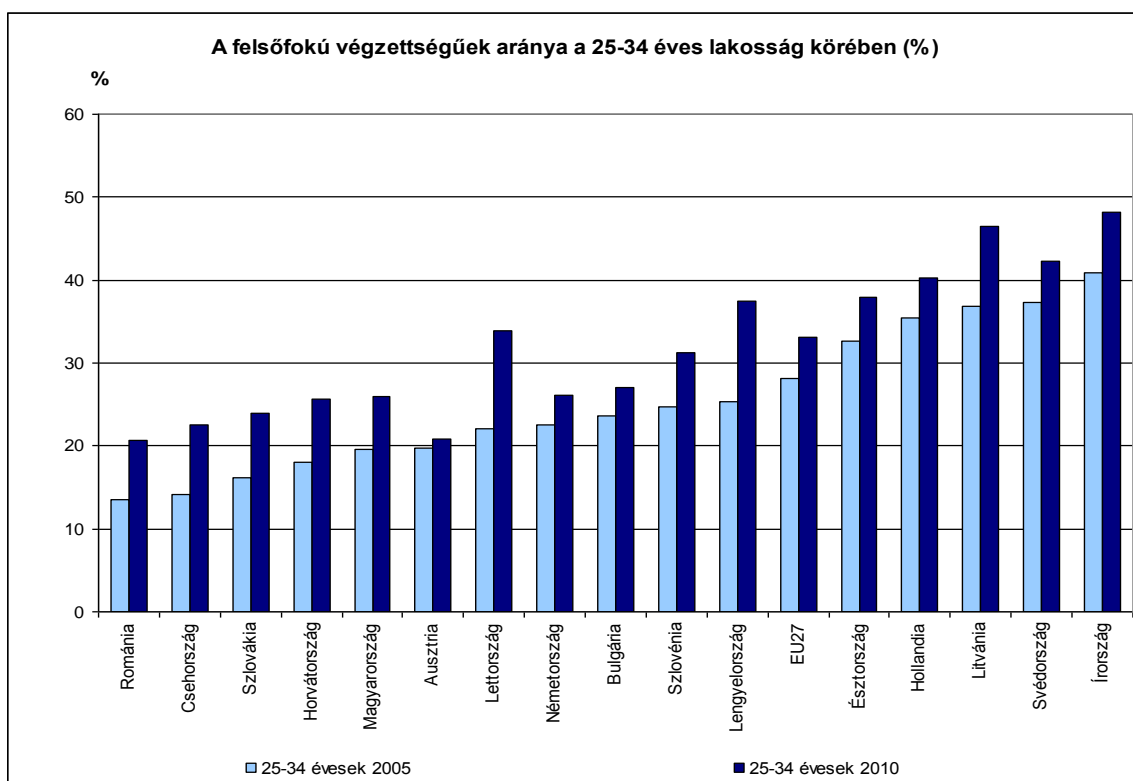
10. ábra Munkanélküliségi ráták a 25-64 éves aktív népességben végzettség szerint

Az egyéni hozamok esetében a jövedelemadó, a járulékok költségeket jelentenek, a keresetekből származik a hozam zöme. Mint a 7. ábra mutatta, a diplomával rendelkezők keresetei Magyarországon relatíve magasak. Az egykulcsos adó a költségeket csökkenti. Így logikusnak látszik az egyéni hozamok rangsorában elfoglalt jó helyzetünk is. Akárcsak a társadalmi hozamok

esetében az előbb, most is elgondolkodhatunk azon, vajon egyéb szempontokból jó-e ez a helyezés? A magasabb adó például ugyan rontana rajta, de több forrást biztosítana – akár a felsőoktatás számára is! Ezáltal növelni tudnánk a minőséget és a fenntarthatóság is biztosabb lábakon állna. Ám most is szögezzük le: a tények azt mutatják, hogy Magyarországon az egyének is érdemes a felsőoktatásba investálnia – így tudja a relatív előnyöket realizálni.

Ha a felsőfokú végzettségűek munkanélküliségi arányait nézzük az európai országokban, Magyarország nem áll rosszul ebben az összehasonlításban, és különösen jó a diplomások helyzete az alapfokú végzettségűekkel szemben, mert ott Magyarország – sajnos – a sereghajtók között van. A 10. ábra 2005, 2008 és 2011 adatait mutatja. Jól látható a negatív trend, amit a gazdasági válság alaposan felerősített.

A legújabb kutatások azt mutatják, hogy amint telítődik a diplomásokkal a piac, stabilizálódik, majd megfordul a jelzett trend. A *felsőfokú végzettségűek aránya a teljes 25 év feletti lakosság körében 2010-ben már 20%* volt Magyarországon, amely meghaladta az Ausztriára jellemző 19%-ot, jöllehet az EU27 csoport 24%-os átlagértékétől még elmarad. Az EU 2020-ra a 25-34 éves lakosság körében célul tűzött 40%-os diplomás arányának elérését is szolgálták a 2011-ig mutatott magas beiskolázási arányok Magyarországon. A 2010-ben mért 26%-os aránnyal viszont már magunk mögött hagytuk Ausztriát és Németországot (11. ábra). Ezek az adatok is átgondolást igényelnek a jövőben követendő utat illetően.

Forrás: Education at a Glance, 2012

11. ábra A felsőfokú végzettségűek aránya a 25-34 éves lakosság körében (%)

Annak ellenére azonban, hogy nincs diplomás munkanélküliség, kérdés lehet az, hogy hosszabb távon a diplomások a megfelelő területeken szerezték-e végzettségüket. A hallgatói létszám csökkentése és a képzési területek átrendezési kísérlete többféle módon érintette az egyes területeket (5. táblázat).

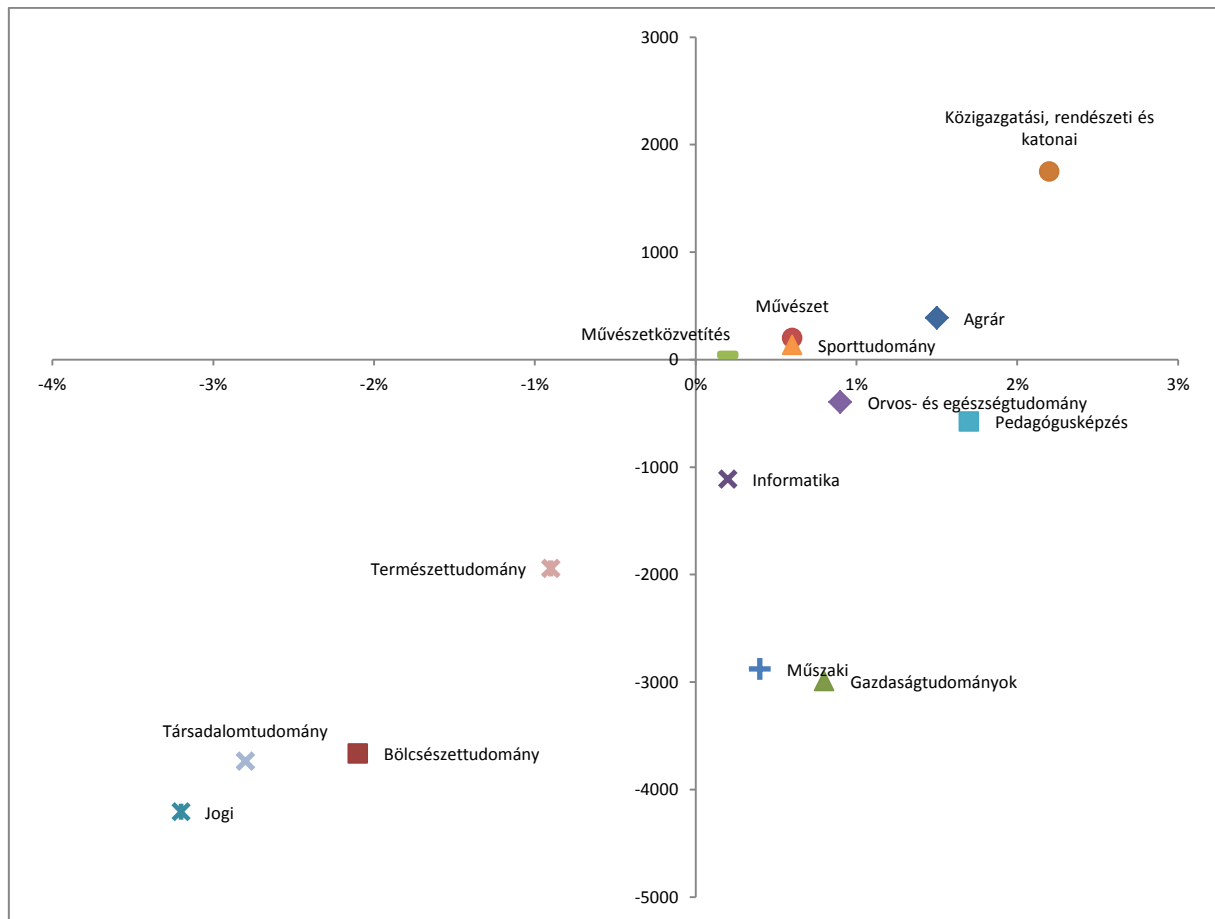
A képzési területek egy részén nőtt a felvett hallgatói létszám, és ezzel együtt nőtt a terület súlya a képzési területek között. Ezek a területek az igazi nyertesek az elmúlt két év

átrendeződésének (12. ábra). Idetartozik a közigazgatási, rendészeti és katonai terület, az agrártudományi terület, a művészeti, a művészetközvetítési és a sporttudományi terület. A képzési területek egy másik részén csökkent a felvett hallgatói létszám, de még így is képesek voltak a területek közötti súlyuk növelésére, mert ezeket a területeket nem érintette olyan mértékben a hallgatói létszámcsökkentés, mint más területeket. Ezek közé tartozik a gazdaságtudományi terület, és váratlan módon a pedagógusképzés, az orvos- és egészségtudományi terület, valamint a műszaki, illetve az informatikai terület. Az igazi vesztesek azok a területek, ahol mind a felvett hallgatói létszám, mind a képzési területek közötti relatív súly csökkent. Ide tartoznak a társadalomtudományok, a bölcsész tudományok és a jogi képzési terület és – meglepő módon – a természettudományok.

	2001	2006	2011	2013
Agrár	8.1%	5.5%	4.9%	6.4%
Bölcsészettudomány	14.3%	13.4%	10.6%	8.5%
Gazdaságtudományok	28.9%	22.1%	20.7%	21.5%
Hitéleti		0.0%		
Informatika	9.3%	7.2%	6.6%	6.8%
Jogi	6.8%	8.3%	7.8%	4.6%
Közigazgatási, rendészeti és katonai		0.5%	0.9%	3.1%
Műszaki	13.0%	14.4%	15.8%	16.2%
Művészet			1.3%	1.9%
Művészetközvetítés			0.6%	0.8%
Orvos- és egészségtudomány	3.0%	5.2%	5.6%	6.5%
Pedagógusképzés	5.1%	5.0%	9.2%	10.9%
Sporttudomány	1.3%	2.1%	1.8%	2.4%
Társadalomtudomány	6.1%	10.8%	8.4%	5.6%
Természettudomány	4.0%	5.5%	5.7%	4.8%
Összesen	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Forrás: felvi.hu adatai alapján saját számítás

5. táblázat A felvett hallgatók megoszlása a képzési területek között 2001-2013 között

Forrás: felvi.hu adatai alapján saját számítás

12. ábra A képzési területek súlyának, illetve a képzési területekre felvett hallgatók számának változása 2011 és 2013 között

Nem véletlen azonban, hogy az Európai Felsőoktatási Térségben a munkaerő-piaci kapcsolatok helyett a foglalkoztathatóság fogalmát használják. Ez az első racionális foglalkoztatás elnyerésére vagy az önfoglalkoztatóvá válásra, a foglalkoztatás fenntartására és a munkaerőpiacon való mozgásra való képességet jelenti. A felsőoktatás feladata ebben a tekintetben az, hogy fokozatot adó képzéseiben a jövőnek dolgozzon, hosszú távra, a folytonos megújulásra, a váratlan helyzetekben való helytállásra készítse fel a hallgatókat. Ma már nincs közvetlen és szoros összefüggés a felsőfokú végzettség szintje, szakmai területe és a későbbi munkafeladatok, a karrier között, hiszen a gyorsan változó gazdasági, társadalmi környezetben szakmai pályafutása során várhatóan mindenkinek többször kell váltania, újabb és újabb képzésekben részt vennie. A szakirányú továbbképzések, a rövidebb idejű szakképzések kapcsolódnak a konkrét munkahelyi követelményekhez. Mindezt célszerű figyelembe venni a képzési tartalmak, képzési és kimeneti követelmények kialakításánál és a képzési szerkezetről való gondolkodásnál.

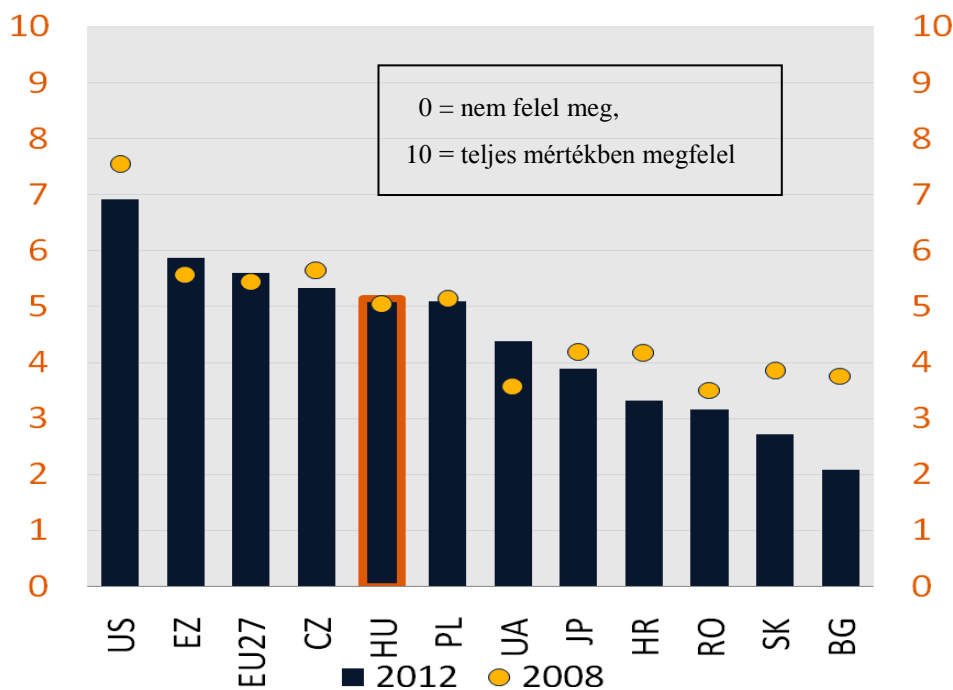
Versenyképesség, mobilitás

Az adatok alapján a külföldi hallgatók száma növekedett ugyan, de ez nem tudja helyettesíteni a csökkenő belföldi hallgatói létszámot. A felsőoktatás hallgatói, oktatói és dolgozói számára 2013-ban az Erasmus, CEEPUS és más csereprogramok mellett elsősorban a Campus Hungary programjai révén megnövekedett a lehetőség a külföldi mobilitásra, különösen a konvergencia régióban. A kifelé és befelé irányuló (mint például a brazil program) mobilitás kormányzati támogatása új lehetőségeket nyithat az intézményi kezdeményezéseknek is.

A versenyképesség fontos eleme a felsőoktatás K + F ráfordításainak alakulása. Itt elsősorban a vállalati szektorból érkező források csökkenése a szembetűnő.

A bevezetőben említett és a felsőoktatással szemben 2010-ben megfogalmazott három elvárás: a *finanszírozás* fenntarthatósága, a *minőség* fejlesztése és a *nemzetközi versenyképesség* erősítése közül a globális világban a harmadiknak van kiemelt szerepe.

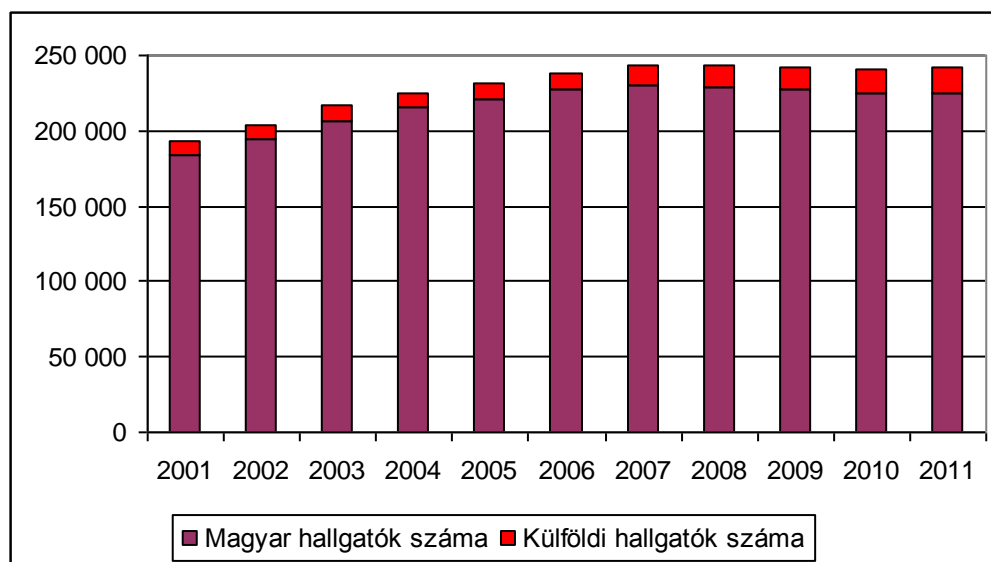
A svájci IMD által készített, 59 országot átfogó versenyképességi rangsor vállalatvezetői véleményeken alapuló kutatása szerint is a magyar egyetemi oktatás igazodása az üzleti szféra igényeihez az EU27 átlaghoz közel áll, csak Csehország előz meg a régióból (13. ábra). Ez pozitív választ ad arra a kérdésre, hogy az oktatás eleget tesz-e az egyik fontos *egyetemi misszió*nak, a régió gazdasági rendszerének fejlesztéséhez való hozzájárulásnak. A vállalatvezetők úgy látják, hogy az egyetemi oktatás Magyarországon Csehországgal és Lengyelországgal együtt az EU27 tagállamokéhoz hasonló mértékben igazodik az üzleti szféra igényeihez. Régióink többi tagállamában azonban inkább elmarad a vállalatok igényeitől, ráadásul többségüknél romlott a helyzet 2008-hoz képest. A külföldi befektetők értékelték a felsőoktatás kapacitásának megnövekedését, és ki tudták használni a magyar munkaerőpiac nyújtotta előnyöket. Az ország kedvező földrajzi elhelyezkedése és a relatíve alacsony munkaerőköltségek mellett alapvető vonzerő volt a multinacionális vállalatok számára a kvalifikált, jól képezhető munkaerő.

Forrás: IMD WCY Executive Opinion Survey

13. ábra Az egyetemi oktatás igazodása az üzleti szféra igényeihez

Közgazdasági, piaci és marketing szempontból nézve bármilyen kis ország tetszőleges iparágát, az *exportképesség* tűnik az egyik legátfogóbb jellemzőnek, amely alapján megítélhetjük, hogy mennyire versenyképes. Véleményünk szerint ez érvényes a felsőoktatásra is, mint speciális iparágra. A külföldi hallgatók fogadása export tevékenységnek minősül. Miként a 14. ábra mutatja, az elmúlt évtizedben megduplázódott a *diploma mobilitásban* résztvevő külföldi hallgatók száma és ezzel a részaránya is a magyar felsőoktatás nappali képzésében. A 2011/12-es tanévben az összes hallgató 5,6 százaléka volt külföldi.

Forrás: Emberi Erőforrások Minisztériuma, felsőoktatási statisztikai adatok alapján saját szerkesztés

14. ábra Külföldi hallgatók a magyar felsőoktatásban, nappali tagozat (2001-2011)

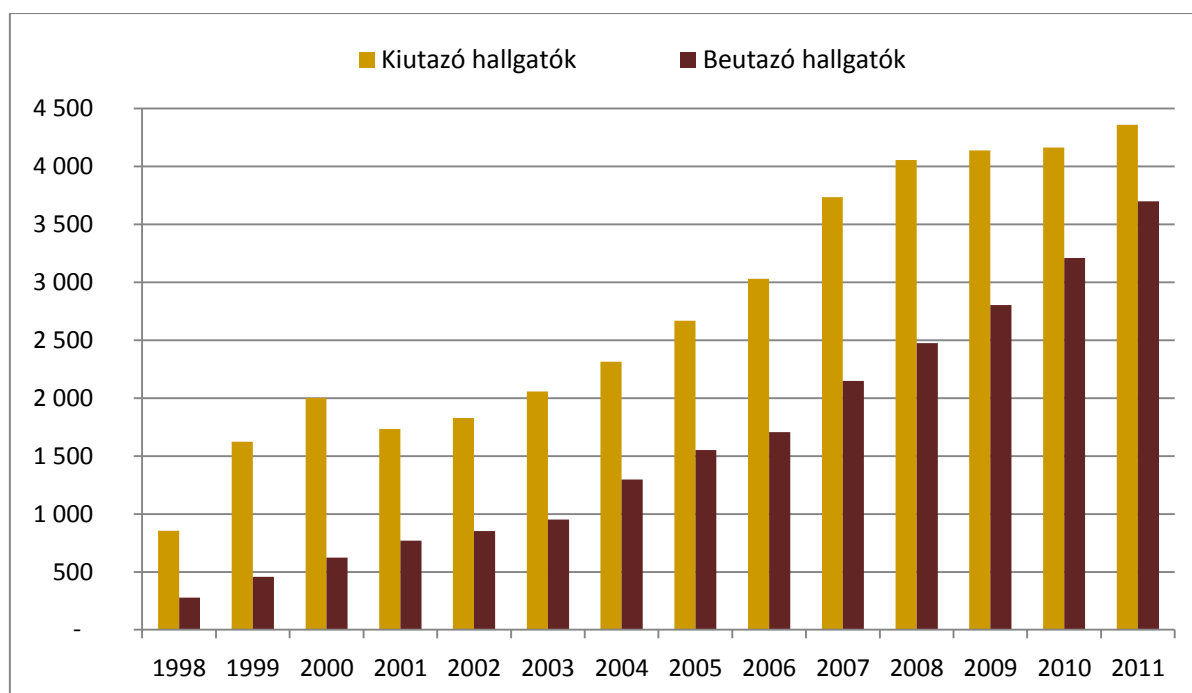
A külföldi hallgatók regionális megoszlása (6. táblázat) sok tartalékot rejt magában, ha figyelembe vesszük a diákáramlás nemzetközi trendjeit. Az USA-ban és a többi angolszász országban a külföldi hallgatók többsége Ázsiából származik, és ez várhatóan nem változik. Tudatos stratégiával lényegesen növelni lehetne az ázsiai és afrikai diákok számát is. Az un. keleti nyitás politikája jó hátteret jelent, miként a latin-amerikai terjeszkedésnek is lendületet adhat a 2013-ban a brazil kormány ösztöndíj programja segítségével Magyarországra érkezett 450 részképzéses hallgató. Több fejlődő és feltörekvő állam (Kazahsztán, Azerbajdzsán, Oroszország, Szaúd-Arábia, stb.) is hirdet meg hasonló programokat, amelyekhez való csatlakozás növelheti a magyar felsőoktatás nemzetközi láthatóságát.

Régió	2009/2010		2011/2012	
	Létszám	Arány	Létszám	Arány
Afrika	524	2,89%	721	3,57%
Ázsia	3548	19,54%	4200	20,82%
Észak- és Dél-Amerika	530	2,92%	690	3,42%
Európa	13536	74,56%	14547	72,10%
Óceánia	16	0,09%	18	0,09%
Összesen	18154	100,00%	20176	100,00%

Forrás: Emberi Erőforrások Minisztériuma, felsőoktatási statisztikai adatok alapján saját szerkesztés

6. táblázat A magyar felsőoktatásban tanuló külföldi hallgatók száma és megoszlása régióként (2009/2010, 2011/2012)

A *kredit mobilitás* terén megbízható adatokkal rendelkezünk az export és az import, a bejövő és a kimenő hallgatókat illetően. Az 1998-ban induló Erasmus *hallgatói mobilitásban* az első években csak a harmadát fogadtuk a kiutazó hallgatóknak (15. ábra), jelezve, hogy nem vagyunk eléggé ismertek a külföldi hallgatók számára. Az évtized végére azonban szűkült az olló, részben az angol nyelven kínált programok számának növekedése révén; így a beutazó hallgatók egyenletesen növekedő aránya már elérte a kiutazó hallgatók kétharmadát. Kereskedelmi terminológiával az import kb. 30%-kal magasabb az exportnál. A 2010/2011-es tanévben kiutazó 4164 hallgató (átlagosan egy szemeszteres tartózkodást feltételezve) 2082 hallgató-évnnyi oktatási szolgáltatást vett igénybe külföldön. Ezen túlmenően 1074 tanár és 395 fő személyzeti munkatárs vett részt külföldi mobilitásban.

Forrás: http://www.tpf.hu/pages/content/index.php?page_id=638#statisztikak

15. ábra Erasmus hallgatói mobilitás 1998-2010, Magyarország

A 2012-ben beinduló és 2013-ban mintegy 1200 pályázó számára, az Európán kívüli országokba is lehetőséget biztosító új *Campus Hungary* program 5 milliárd forinttal gazdálkodik 3 éves periódusban. (Az Erasmus program éves költségvetése 2013-ban 3 milliárd forint volt.) Kérdés, hogy ezt a lehetőséget milyen mértékben lehet felhasználni a diplomát szerezni vágyó külföldi hallgatók számának növelésére? Miként lehet, a jelenlegi 20 000 fős külföldi hallgatói létszámot belátható időn belül megháromszorozni, amit a felsőoktatásért felelős miniszter éppen a Campus Hungary program 2013-as évi megnyitóján jelentett be? Hogyan lehet a külföldi hallgatóktól származó *tandíjbevételek*, hivatalosan sohasem kiszámított, de legalább 20 milliárd forintra becsülhető értékét megduplázni?

Szükség lenne olyan *nemzetközi stratégiára*, amelyben az intézmények egyértelmű útmutatást kapnak, mind a nemzetközi piac, mind a kormányzat részéről, hogy melyik irány az, amit követniük kell. Mi a külföldi hallgatók optimális aránya? A dominánsan orvosi képzési profillal rendelkező Semmelweis Egyetemre jellemző 24%, vagy a széles profillal rendelkező Debreceni Egyetemen mért 12%? Ehhez hasonló kérdések megválaszolására is ki kellene térnie egy felsőoktatási stratégiának.

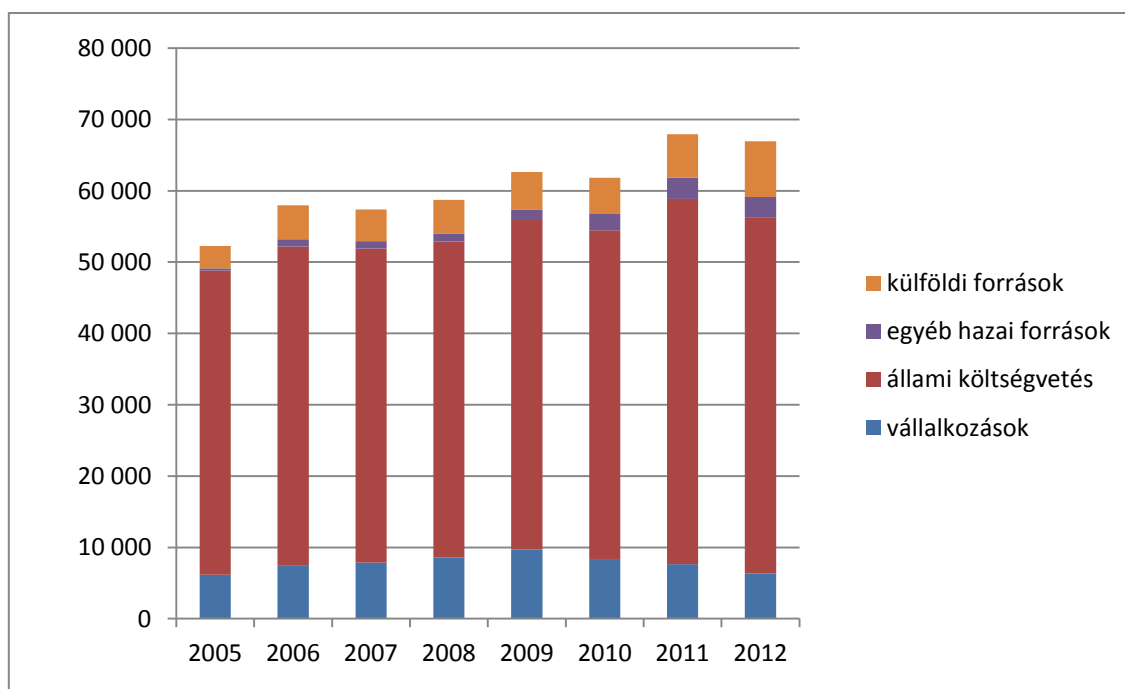
Az elmúlt évtizedek nagy felsőoktatási átalakításaiban a kutatás, fejlesztés és innováció kérdései rendre hátrébb szorultak: hol az oktatás expanziója, hol az integráció, hol pedig a Bologna-reform vonta el a figyelmet, az erőforrásokat a felsőoktatás e funkciója elől (intézményenként ugyanakkor nagy különbségek voltak ebben). A kutatás-fejlesztés így kevésbé tudott megerősödni,

ami abból is érzékelhető, hogy a legtöbb OECD országgal ellentétben Magyarországon 2001 és 2011 között nem változott a felsőoktatási intézmények GDP arányos K+F kiadásainak nagysága (OECD, Education at a Glance, 2013, 2.9.1. táblázat).

A kutatás „másodrendűsége” azt is megnehezítette, hogy a felsőoktatás képes legyen legyőzni a gazdaság dualitásából fakadó nehézségeket (ti. a hazai vállalatok innovációs igénye alacsony, a külföldi vállalatok pedig zárványként, vagy nem Magyarországon végzik a kutatás-fejlesztési tevékenységüket) és képes legyen szervesen beépülni a nemzeti innovációs rendszerbe.

A felsőoktatás-vállalati szféra együttműködésének ösztönzésére 2010 előtt ugyan történtek kísérletek (főként az NKTH révén), de 2010-től az innovációs járulék szabályozásának – sok szempontból indokolt – változásával, az intézmények gazdálkodási rugalmasságának és vállalkozásalapítási lehetőségeinek csökkenésével romlott a helyzet. Tükröződik ez a felsőoktatás vállalati forrásból eredő K+F-ráfordításainak csökkenésében, amely 2010 és 2012 között az amúgy is nagyon alacsony induló értékről 2Mrd-Ft-tal (24%-kal) csökkent és a 2005-ös szintre esett vissza. Mindezt csak az állami költségvetés és a külföldi források tudták pótolni.

Érdemes azt is kiemelni, hogy a felsőoktatási K + F ráfordításoknak csak alig 10%-a érkezik vállalati forrásból, a nem-költségvetési források aránya pedig 25,5%.

Forrás: KSH, 2013: Kutatás-fejlesztés, 2012. 7.táblázat

16. ábra A felsőoktatási kutató-fejlesztő helyek kutatás-fejlesztési ráfordításadatai (millió Ft)

Felsőoktatás-politika

Rövid időn belül számos stratégiai dokumentum elkészültével sem látszanak a felsőoktatás fejlesztésének fő irányai, a 2011-es törvény megalkotását követően is alapvető kérdések maradtak képlékenyek és eldöntetlenek. A tényekre reagáló felsőoktatás-politika, az adatokon és méréseken alapuló beavatkozások továbbra is hiányoznak. Adatok, statisztikák és elemzések nélkül a felsőoktatásban zajló folyamatok nem vagy nagyon nehezen követhetők nyomon. Ennek következtében az intézmények, a diákok, a szülők és a munkaadók legfeljebb egy-egy ad hoc intézkedésre reagálnak hol hevesen, hol beletörődően

Az elmúlt 3 évben a felsőoktatás leértékelődése, háttérbe szorulása volt jellemző részben az oktatási-kulturális területek általános háttérbe szorulása miatt, részben pedig azért, mert a felsőoktatásért való kormányzati felelősség látványosan széttagolódott több minisztérium között. Az új felsőoktatási államtitkár kinevezése valamelyest segítette a felsőoktatás hangsúlyosabb megjelenését, és a rendszeresebbé váló konzultációk révén javult is az államtitkárság és az intézmények közötti kapcsolat, ám valódi fordulat nem történt. Ezt jól demonstrálja, hogy a 2013 végére elkészült stratégiai irányokat kijelölő anyag immár rövid időn belül a második dokumentum, amelyet a felsőoktatási (helyettes) államtitkár készít elő, s amelyet a kormány végül érdemben meg sem tárgyal. A helyzet ellentmondásosságát mutatja, hogy e koncepció – néhány erénye mellett – több alapvető kérdésben (pl. a finanszírozásban, hallgatók elosztásában, intézményszerkezetben) az eddigiekhez képest új ötletekkel áll elő – ezeket a partnerek (MRK, HÖK) már rezignáltan fogadják.

A 2013 év eleji tárgyalások még sokféle forgatókönyv megvalósulását lehetővé tették. 2013 végére azonban már egyértelműen látszik, hogy a cél csupán a felsőoktatás pacifikálása volt. A főbb érdekképviselői szervek közreműködtek az (amúgy bizonytalan státuszú) felsőoktatási kerekasztal munkájában. Ennek „eredményeit” elődeihez hasonlóan most sem sikerült a gyakorlatba átültetni.

Az átláthatatlan és elégtelen finanszírozás növeli az intézmények függését és kiszolgáltatottságát, amelyen – mozgástér nélkül – saját erőből nem tudnak változtatni. Az intézmények autonómiája az elmúlt három évben különösen a szervezési és gazdálkodási téren szűkült sokat (rektorok és gazdasági főigazgatók minisztériumi kinevezése, költségvetési főfelügyelők megjelenése, a kötelezően a kancellárok alá rendelt belső szolgáltató egységek terve, vállalkozások alapításának korlátozása, központosított illetményszámfejtés stb.). Többé-kevésbé változatlanok tekinthető az intézményi autonómia az oktatás-kutatás területén (pl. képzések indítása) és személyügyi kérdésekben (bár a kötelező nyugdíjazás igen erőteljes beavatkozást jelentett, a közalkalmazotti rendszer alapjai változatlanok).

A köztes szervezetek – amelyek egy komplex felsőoktatási szektor működtetésében, szabályozásában kulcsszerepet játszhatnak – továbbra is háttérbe szorulnak. A 2011-es felsőoktatási törvény (tagok kinevezésének és a testület költségvetésének megváltoztatásával) megingatta a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság helyzetét. Ennek következtében az Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Szervezetek Szövetsége (ENQA) a 2013-as felülvizsgálati eljárást a szokásosnál hosszabb idő alatt zárta le. A Felsőoktatási és Tervezési Tanács az elmúlt egy évben gyakorlatilag nem működött. Az Országos Kredittanács tagjainak mandátuma több mint egy éve lejárt, új megbízások nem történtek. Egyedül az Oktatási Hivatal tölti be fenntartó jellegű adminisztratív funkcióit.

A felsőoktatás-politika 2012-ben bevezetett fontos változásainak egyike nem a hallgatói összlétszám, hanem a felsőoktatás belső összetételének módosítására irányult a képzési területeken belüli arányok átalakításával. Az eszközrendszer két eleme: a kvóták megváltoztatása és a támogatási rendszer módosítása. A kettő egymással összefüggésben működik. A természettudományi, műszaki, informatikai és élettudományi szakok javára arányeltolódás történt a meghirdetett férőhelyek abszolút számában, ám ezzel együtt járt az államilag finanszírozott

férőhelyek számának csökkentése a bölcsészeti, jogi, üzleti és közgazdasági szakokon. Egyes szakokon a támogatott helyeket nullára redukálták, majd ez úgy változott, hogy a 16 legnépszerűbb szakon csak a minimálisnál lényegesen magasabb (410-460 körüli) pontszámmal lehet az állami kvótába bekerülni. A 16 szak megkülönböztetésének nehéz jó indokolást találni.

Másfelől e szakokon az államilag támogatott hallgatók között jelentősen megnőtt a budapesti egyetemek „részesedése”. Egyes szakokon az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Budapesti Corvinus Egyetem együttes részesedése akár 60%-kal is nőhetett, és 2013-ban a legtöbb képzés esetében e két egyetem szerezte meg az államilag támogatott hallgatók 60-80%-át. A vidéki intézményekben (a tudományegyetemek kivételével) ebből következően e képzések jelentősen visszaestek és szinte csak költségtérítéses formában indulhattak el – ahol el tudtak egyáltalán indulni. E képzések tekintetében tehát az új rendszer kényszerű profiltisztítási hatással járt, miközben viszont a regionális szempontok szerint valószínűleg szándékolatlan koncentrációt jelentett.

De még a budapesti intézményeknek sem biztos, hogy pénzügyi szempontból „jó üzletnek” bizonyul ez a változás. Egyfelől az állami finanszírozás kiszámíthatatlan, ilyen módon nő az intézmények állami függősége. Az állami támogatással tanuló hallgatók emellett kiszorítják azokat a hallgatókat, akik hajlandóak lennének vállalni egy az állami támogatásnál magasabb költségtérítést is. Sok esetben ráadásul olyan hallgatók jelentkeztek újra az államilag finanszírozott helyekre, akik az előző évben – amikor e képzések csak költségtérítéses formában indulhattak – már bekerültek.

Miközben tehát elsősorban egyes képzési területek preferálása (az indoklások szerint „a munkaerőpiac igényeihez igazítása”) volt a deklarált cél, más változások is érvényesültek. Mivel a magyar felsőoktatás állami rendszere nem zárt, ezért például a hallgatói oldalon egyéb forogatókönyvek is megvalósulhatnak. A hallgatóknak lehetőségük van az államilag támogatott rendszerből a tandíjas rendszerre átváltani. Azokon a területeken, ahol az állami támogatás megszűnt, a potenciális felsőoktatási hallgató választhatja ugyan azt, hogy –„ingyen” – a preferált területeken tanul tovább, de az is lehetséges, hogy inkább fizet, de megvalósítja elképzeléseit. Ha viszont már fizetnie kell, akkor a magán felsőoktatás ez irányú kínálatát vagy a külföldi intézményeket is választhatja. Akármelyik is történik, a szándékolt összetételbeli hatás nem következik be, vagy csak tompítottan. Ugyanakkor a nem szándékolt hatások ellensúlyozására gyors, át nem gondolt adminisztratív intézkedések születnek (pl. hallgatói szerződés).

A felsőoktatás-politika feladata most az, hogy stabil jövőképet nyújtson minden közvetlenül és közvetve érintett félnek, lehetővé téve az intézmények hosszú távú tervekészítését is. Ez egyúttal a fenntartható felsőoktatás megvalósítását is jelenti. Garanciát arra, hogy a felsőoktatás megfelelő anyagi eszközökhöz jut alapvető küldetésének betöltéséhez a jelenlegi és a következő generációk érdekében. Olyan társadalmi, finanszírozási és szabályozási környezet veszi körül, amelyben képes befektetésekre is a hosszú távú akadémiai, szakmai célok elérése, az értékek megőrzése érdekében.